

САН-МАРІНО

Сучасна назва держави: Найсвітліша республіка Сан-Маріно (*ит.* Serenissima Repubblica di San Marino)

Перша згадка про народ/країну у писемних джерелах. У Державному архіві Сан-Маріно зберігається копія XI ст. документа «Il Placito Feretrano o Placido Feretrano», написаного у 885 р., що підтверджує незалежність Сан-Маріно від єпархії Ріміні.

Одна з перших відомих згадок про святого Маріно та його життя міститься в «Vita Sancti Marini», агіографічному тексті, складеному в кінці 900 р.

Створення держави. Наприкінці III – на початку IV ст. каменярь Марінус (Маріно) заснував на горі Монте-Тітано християнську общину.

Незалежність: 03.09.301 р. (символічно). У 1291 р. підтверджена Папою Римським.

Історичні назви держави: Земля святого Маріно (Сан-Маріно) (IV–X ст.); Республіка Сан-Маріно (з X ст.).

Площа: 61 км². Повністю оточена територією Італії.

Населення: 33,2 тис. осіб (на 01.06.2017, Офіс інформатики, технологій, статистичних даних Республіки Сан-Маріно); із них 84 % –

громадяни Сан-Маріно. Крім цього, близько 12,9 тис. сан-маринців проживають за кордоном, в основному – в Італії.

Очікувана тривалість життя при народженні: 86,6 р. (для чоловіків – 84,6, для жінок – 88,9) (2015, Офіс інформатики, технологій, статистичних даних Республіки Сан-Маріно).

Етнічний склад населення: сан-маринці – 84 %, італійці – 13,6 % (на 01.06.2017, Офіс інформатики, технологій, статистичних даних Республіки Сан-Маріно).

Чисельність українців: 355 осіб, із них 78 – резиденти (на 31.12.2016, Офіс інформатики, технологій, статистичних даних Республіки Сан-Маріно). Це друга після італійців національна меншина країни.

Столиця: Сан-Маріно – 4032 осіб. **Найбільші міста:** Серравалле – 10832 осіб; Борго-Маджоре – 6921 осіб; Доманьяно – 3475 осіб; Фйорентіно – 2563 осіб (на 01.06.2017, Офіс інформатики, технологій, статистичних даних Республіки Сан-Маріно).

Державна мова: італійська.

Релігійний склад населення: католики – 93 %.

Державний устрій: республіка (з XIII ст.).
Глава держави: два капітан-регенти, які змінюються на посаді кожні шість місяців. **Глава уряду:** державний секретар у закордонних і політичних справах.

Вищий законодавчий орган: Велика Генеральна рада, що функціонує з XIII ст. З 1243 р. на її засіданнях головує капітан-регенти.

Діюча Конституція ухвалена 08.10.1600 р., але фактично писаної конституції немає. Конституційний характер мали норми виборчого закону 1926 р. Крім цього, 08.07.1974 р. було ухвалено Закон конституційного значення: «Декларація прав громадян і основоположні принципи правової системи Сан-Маріно».

Статус у відносинах з ЄС: не член ЄС; член Єврозони з 01.01.1999 р.; де-факто член Шенгенської зони з 26.10.1997 р.

Статус в інших провідних міжнародних організаціях, союзах: член ОБСЄ (з 1975); член Ради Європи (з 1988); член ООН (з 1992).

Розмір ВВП на душу населення у 2016 р. (в поточних цінах), за даними МВФ, складав 49847 дол. США (12 місце в світі); за даними ООН – 49249 дол. США (14 місце в світі).

КОРОТКА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ

Найдавніша держава із сучасних країн Європи у своїх кордонах.

За легендою, Сан-Маріно було засноване християнським каменярем Марінусом, який наприкінці III ст. приїхав із острова Раб (знаходиться біля узбережжя Далмації) до Італії через переслідування християн едиктами імператора-язичника Діоклетіана. Деякий час він працював каменярем на будівництві порту в Ріміні та проповідував Слово Боже. Потім, шукаючи самотності, збудував собі маленьку келію на вершині гори Монте-Тітано. Слава його святого життя привабила на гору інших християн. Там була заснована християнська община. Згодом навколо його келії виріс не-

великий монастир, який було названо іменем святого Маріно.

Єпископ Ріміні Гауденціо висвятив Маріно в сан диякона, а римська патриція Донна Феліціссіма, навернена у християнську віру, передала йому в дар гору Тітано.

За легендою, 03.09.301 р., перед смертю, святий Маріно сказав своїм послідовникам: «Я залишаю вас як вільних від обох». Тобто вільними від влади й імператора, і папи. Цей день вважається символічним проголошенням незалежності Сан-Маріно.

Після смерті Маріно створена навколо нього громада не розпалася, а продовжувала будувати своє життя. Через своє недоступне розташування й бідність Сан-Маріно змогла зберегти свою фактичну незалежність.

У X ст. в Сан-Маріно розпочали будувати укріплення та фортечні стіни для захисту від нападів. Існування укріпленого міста підтверджує «Диплом Беренгарія» 951 р. і «Булла Гонорія III» 1126 р.

Зростання населення привело до необхідності розширення території, тому в 1200 р. сан-маринці придбали замки Пеннаросса і Казоле.

Первісний уряд країни був складений із самоврядної ради, відомої як Арентго, до складу якої входив глава кожної сім'ї. У 1243 р. було засновано посаду капітан-регентів (Capitani Reggenti) – спільних керівників держави, яких обирала Велика Генеральна рада. Їм передував інститут двох консулів, який функціонував у Сан-Маріно з XI ст.

Перші державні писані закони датуються 1263 р. Перший Статут громади Сан-Маріно датується 1295 р. Згодом були видані ще шість статутів. Останній у 1600 р.

У той час як в Італії населення страждало від жорстоких тираній кількох владних сімейств, народ Сан-Маріно зберіг вільний спосіб життя, для захисту якого були створені загони озброєної міліції.

У боротьбі гібелінів (прихильників імператора) та гвельфів (прихильників Папи), що розгорнулася в Італії у XII–XV ст., сан-марінці стали на бік гібелінів, оскільки постійно боролись проти спроб сусідніх єпископів поширити свою юрисдикцію та обкласти податками Сан-Маріно. За свою антипапську позицію сан-марінці навіть були відлучені від Церкви Папою Інокентієм IV. Хоча через два роки, у 1249 р., анафема була знята, але Сан-Маріно залишилось серед прихильників гібелінів і продовжило боротьбу проти гвельфів, зокрема – проти сімейства Малатеса із Ріміні.

У 1291 р. Папа Миколай IV підтверджує незалежність Сан-Маріно своєю буллою. У 1296 р., після невдалої спроби обкласти Сан-Маріно податками, Святий Престол знову був змушений підтвердити давню незалежність Сан-Маріно. «Вони не платять, тому що вони ніколи не платили. Це їхній святий дозволив їм жити вільно». «Не залежать ні від кого».

До 1463 р. Республіка складалася тільки з гори Тітано. Проте, уклавши у 1461 р. союз із папським Римом проти Сігізмундо Малатеста, володаря Ріміні, сан-марінці змогли завоювати замки Фйорентіно, Монтеджардіно та Серравалле, що належали сімейству Малатеста. Після перемоги у 1463 р. Папа Римський Пій II підвередив приєднання до Республіки цих міст. Крім того, у тому ж році до Сан-Маріно добровільно приєднався замок Фаетано. З того часу територія Сан-Маріно не змінювалася.

Вперше Сан-Маріно була зайнята іноземними військами у 1503 р., коли її окупував герцог Цезаре Борджія. Проте через декілька місяців, скориставшись повстанням у герцогстві Урбіно, сан-марінці піднялись на боротьбу проти військ Борджія і розбили їх.

У ніч на 04.06.1542 р. папське військо (500 солдатів) на чолі з Фабіано да Монте Сансо-

віно, маючи все необхідне для штурму фортечних стін, намірилось захопити Сан-Маріно зненацька. Проте через густий туман його воїни заблукали в ущелинах і не змогли наблизитись до міста до сходу сонця, тому змушені були повернутись на вихідні позиції, так і не розпочавши штурму.

У 1602 р. між Святим Престолом та Сан-Маріно був підписаний договір про протекцію, що увійшов у дію в 1631 р., коли герцогство Урбіно було приєднане до папських володінь, у результаті чого Сан-Маріно перетворилось на острів, з усіх боків оточений Папською областю. Відповідно до договору 1631 р., що визнавав незалежність Сан-Маріно, Республіці була надана свобода від митних зборів при вивозі з неї товарів у Папську область.

У ті часи Республіка переживала глибоку кризу в соціальному та економічному житті, відсутність інтересу до державних справ з боку сан-марінців. Цьому процесу сприяло і вимирання деяких знатних родин, які брали близько до серця справу захисту свободи республіки, й еміграція за кордон у пошуках роботи і пошестей кращих представників суспільства.

Цей період тривав до 1739 р., коли Республіка пережила найсерйозніший замах на свою свободу і незалежність. У 1739 р. два незадоволені олігархічним урядом сан-марінці П. Лолла і М. Белзоппі спробували вчинити заколот. Вони прагнули скинути уряд Великої Генеральної ради та відновити владу Аренго, але були заарештовані. Проте на їх захист виступив папський легат у провінції Романья кардинал Джуліо Альбертоні. Спочатку він вимагав видати їх духовному суду, потім провів арешти сан-марінських громадян на території італійської Романьї та блокував кордони республіки для ввозу і вивозу товарів, а 17.10.1739 р. із своїми військами ввійшов у Сан-Маріно.

Влада та посади капітанів-регентів були скасовані і замінені папським губернатором. Проте більшість населення Сан-Маріно відмовлялося коритись владі Папи. Сан-марінці направляли таємні послання протесту Папі, просячи позбавити їх від нечуваного кримінального беззаконня.

З Риму для розгляду ситуації на гору Тітано прибув кардинал Енріко Енрікес. Після його розслідування папа наказав кардиналу Альбертоні відійти від кордонів Сан-Маріно, і 05.02.1740 р. Республіці були повернуті свобода і суверенітет.

Ця подія справила благотворний вплив на Республіку, що прокинулася від апатії та байдужості попередніх років. Громадяни відчували приплив любові до батьківщини та республіканську гордість.

У 1797 р. Італія була окупована військами Наполеона Бонапарта. Наполеон не тільки не займає Сан-Маріно, а й, захоплюючись гордістю цього маленького народу і його традиціями свободи, заявляє: «Необхідно зберегти Сан-Маріно як приклад свободи». Більше того, Наполеон пропонує приєднання навколишніх земель для утворення виходу Республіки до моря. Сан-Маріно відхиляє таку пропозицію, відповідаючи, що бідній країні краще вдається підтримання незалежності. Після поразки Наполеона незалежність Республіки визнається і Віденським конгресом 1815 р.

У період Рісорджіменто Республіка Сан-Маріно неодноразово давала тимчасовий притулок і захист патріотам і біженцям. У 1849 р., після падіння Римської республіки, на території Сан-Маріно декілька днів перехувались Джузеппе Гарібальді і дві тисячі його солдатів, яких переслідували австрійські війська. Уряд Сан-Маріно дозволив Гарібальді та його солдатам увійти на свою територію в обмін на гарантії незалежності Республіки і захист її від збройних конфліктів.

За допомогою сан-марінців Гарібальді та 250 його вірних товаришів 31.07.1849 р. вибралися з Сан-Маріно до його повного оточення австро-папськими військами. Інші повстанці склали зброю і на прохання Республіки Сан-Маріно були відпущені на свободу.

У Римі були розлючені тим, що Гарібальді була надана допомога в Сан-Маріно, і намагались помститися за це. Так, серйозна небезпека виникла перед Республікою у 1854 р., коли папська влада запропонували герцогу Тоскани захопити «гніздо лібералів» Сан-Маріно військовим шляхом. Лише втручання Франції, що направила в Сан-Маріно свого посла з пропозицією захисту імператора Наполеона III, дозволило запобігти небезпеці.

Після об'єднання Італії 22.03.1862 р. уряди Італії та Сан-Маріно підписують угоду про співдружність двох держав, якою визнавалась незалежність Сан-Маріно як дружньої для Італії нації. Республіка продовжує друкувати свої поштові марки, карбувати монети, тощо. Дія договору про дружбу переглядалась та продовжувалась у 1939 та в 1971 рр.

У 1865 р. в Республіці Сан-Маріно було прийнято новий Кримінальний кодекс, що не передбачав смертної кари. Тому Сан-Маріно є першою європейською державою, яка відмовилась від використання смертної кари.

У 1906 р. було ухвалено виборчий закон, що відновив виборність членів Великої Генеральної ради та поклав край олігархічному правлінню. 1892 р. була створена найстаріша партія Республіки – Сан-Марінська соціалістична партія (СМСП).

За часів Першої та Другої світових війн сан-марінські добровольці воювали на боці Італії, а сама Республіка слідом за Італією оголосила війну спочатку Австро-Угорщині (1915), а потім і Німеччині (1916).

Економічна криза, що розпочалась у Республіці в 1920 р., та невдоволення громадян

податковим законом 1921 р. привели до влади новостворену в 1923 р. Національну фашистську партію Сан-Маріно, яка позиціонувала себе в якості представника інтересів бідніших прошарків середнього класу. У 1930-і рр. розпочинаються громадські роботи, активізується розвиток промислового, комерційного та туристичного секторів економіки. Ця політика дозволила поліпшити економічний добробут людей. Фашистська партія була при владі до розпуску влітку 1943 р.

У червні 1944 р. Сан-Маріно було піддане бомбардуванню британською авіацією, хоча Республіка й оголосила про нейтралітет. У 1944 р. Сан-Маріно ненадовго було окуповане спочатку відступаючими німецькими військами, а потім військами антигітлерівської коаліції, які наступали.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА КРАЇНИ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ДО СЬОГОДЕННЯ

Законодавчим органом Сан-Маріно є однопалатна Велика Генеральна рада (60 місць), що обирається всенародно на п'ять років. Главою держави Сан-Маріно є колектив з двох капітан-регентів, які обираються Великою Генеральною радою на півроку. Уряд Республіки – Державний конгрес – складається з 10 членів. Глава уряду Сан-Маріно – державний секретар, який обирається Великою Генеральною радою на п'ять років.

Протягом усієї другої половини ХХ ст. країна керувалася лівими, або за участі лівих, коаліціями. З 1945 до 1957 р., у розпал «холодної війни», Республікою керувала коаліція комуністів з соціалістами. Це викликало велике роздратування в Італії.

У 1951 р. уряд Сан-Маріно прийняв рішення відкрити казино і збудувати потужні теле- і радіостанції. Італія висловила протест і оголосила блокаду Сан-Маріно. Республіка була вимушена піти на поступки. 1953 р. між Італі-

єю і Сан-Маріно було підписано угоду, що збавляла Республіку права створювати на своїй території теле- і радіостанції та ігорні заклади.

Після відмови комуністів засудити вторгнення СРСР до Угорщини у 1956 р. п'ять соціалістів (члени СМСП) залишають парламент і в країні настає конституційна криза. Внаслідок цього у 1957 р. було сформовано коаліційний уряд між Християнсько-демократичною партією Сан-Маріно (ХДПСМ) і Сан-Марінською незалежною демократичною соціалістичною партією. На виборах, що відбулися через два роки, коаліція взяла більшість місць у парламенті. Ця більшість була при владі до 1973 р., що привело до нормалізації міжнародних відносин, зокрема – країні були відшкодовані збитки, заподіяні війною. У 1960 р. жінки Сан-Маріно одержали право голосу на виборах.

У 1973 р. сформувався новий альянс у складі християнських демократів та соціалістів, який правив до 1978 р. Після виборів 1978 р. влада в країні знову перейшла до коаліції комуністів і соціалістів. Цей союз виграв і вибори 1983 р., але розпався у 1986 р. Під час виборів 1986 р. була сформована коаліція християнських демократів та комуністів для спільного правління країною. Ця коаліція виграла вибори 1988 р. У 1989 р. Комуністична партія змінила свою назву на Демократичну прогресивну. З 1992 р. християнські демократи, об'єднавшись із соціалістами, керували країною до 2000 р.

У 2000 р., коли соціалісти відійшли від державного управління, нова багатопартійна коаліція на чолі з християнськими демократами стала біля керма держави. Натомість СМСП у 2005 р., об'єднавшись із поміркованими комуністами, створили Партію соціалістів і демократів.

Під час виборів 2008 р. коаліція «Пакт Сан-Маріно» на чолі з християнськими де-

мократатами знову перемогла, отримавши 35 місць у парламенті (ХДПСМ – 22, Народний альянс – 7, Список свободи – 4, Сан-Марінський союз поміркованих – 2). Лівоцентристська коаліція «Реформи і свобода» здобула 25 місць (Партія соціалістів і демократів – 18, Об'єднані ліві – 5, Демократи центру – 2).

На парламентських виборах 2012 р. християнські демократи зберегли свої владні позиції, об'єднавшись із ПСД у коаліцію «Сан-Маріно. Спільне благо» (ХДПСМ – 21 місце, ПСД – 10, Народний альянс – 4). Лівоцентристська коаліція «Згода за країну» здобула 12 місць (Соціальна партія – 7, Союз за Республіку – 5). Третя коаліція «Активне громадянство» отримала 9 місць (Об'єднані ліві – 5, Рух Civic 10 – 4) і ще 4 місця здобув новостворений Громадянський рух RETE.

На виборах 2016 р. перемогла лівоцентристська коаліція «Adesso.sm», отримавши 35 місць із 60 (Об'єднані ліві – 14, Республіка майбутнього – 11, Рух Civic 10 – 10). Колишня владна християнсько-демократично-соціалістична коаліція, що йшла блоком «Сан-Маріно понад усе», отримала у другому турі лише 16 місць (ХДПСМ – 10, ПСД – 3, Соціалістична партія – 3). Лівий блок «Демократія в русі» отримав 9 місць (RETE – 8, новий «Демократичний рух» «Сан-Маріно разом» – 1).

Сан-Маріно має дипломатичні відносини з 98 країнами світу, 15 посольств і консульств на чотирьох континентах.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Головними галузями економіки країни є туризм, банківська справа, виробництво електроніки, виноробство. Туризм приносить країні понад 50% ВВП. Щорічно країну відвідує близько двох млн туристів (у 2014 – 1,7 млн).

У країні добре розвинута легка промисловість, особливо – текстильна, а також машино-

будування. Обсяг експорту з країни у 2009 р. склав 1,75 млрд євро (2,4 млрд дол. США), імпорту – 1,55 млрд євро (2,1 млрд дол. США). Основні статті експорту: кераміка, одяг, тканини, меблі, фарби, парфуми, керамічна плитка і вино. 90% експорту припадає на Італію.

Головним натуральним ресурсом є будівельний камінь, усі інші види сировини імпортуються. Електроенергія постачається з Італії.

Сан-Маріно перебуває у митному і поштовому союзі з Італією, яка щорічно виплачує Республіці компенсацію за відмову від доходів, пов'язаних із митами, радіо- й телецентрами, гральними будинками та ін. Лише у 1987 р. Італія дозволила Сан-Маріно мати власний телецентр, контролюючи його до початку 2000-х рр. У 1991 р. Сан-Маріно підписала угоду з ЄС про митний союз, зобов'язавшись виконувати приписи Єврокомісії, не будучи членом ЄС. Від імені Сан-Маріно перемовини з ЄС веде завжди Італія.

З 1956 р. Сан-Маріно є вільною економічною зоною з дуже низьким рівнем оподаткування. З 2002 р. у готівковому обігу країни євро. З 2009 р. активізувалися зусилля ЄС щодо приведення банківського та податкового законодавства Сан-Маріно до міжнародних стандартів з метою запобігання використання території Республіки для ухиляння від сплати податків.

Значні доходи Сан-Маріно дає продаж колекційних марок та ексклюзивних монет.

52% населення Республіки працює у сфері послуг, 41% працює у промисловості, 7% – у сільському господарстві.

ВВП Сан-Маріно (у поточних цінах), за даними ООН, складав у 1970 р. 80 млн дол. США, у 1980 р. – 336 млн, у 1990 р. – 831 млн, у 2000 р. – 1,140 млрд, у 2005 р. – 2,027 млрд, у 2008 р. – 2,751 млрд. Внаслідок світової фінансової кризи 2008 р. відбувся економічний спад: у 2009 р. ВВП країни упав на

16,2 % – 2,362 млрд, у 2010 р. – 2,139 млрд, у 2011 р. – 2,053 млрд, у 2012 р. – 1,8 млрд, у 2013 р. – 1,865 млрд, у 2014 р. – 1,844 млрд, у 2015 р. – 1,564 млрд дол. США.

Структура ВВП: сфера послуг – 47,1 %, промисловість та будівництво – 39,3 %, торгівля – 13,5 %, сільське господарство – 0,1 % (2009).

Проведення Італією у жовтні 2009 р. податкової амністії на неоподатковані кошти, що знаходяться за кордоном, призвело до відтоку капіталу із Сан-Маріно до Італії на суму понад 4,5 млрд дол. США. У 2010 р. країна втратила третину банківських депозитів. Такий відтік, у поєднанні з наслідками глобального економічного спаду 2008 р., призвів до глибокої рецесії і зростаючого дефіциту бюджету (у 2009 р. склав 41 млн євро, у 2010 р. – 70 млн євро).

Під впливом світової економічної кризи та падіння ділової активності у Республіці протягом 2009 – першої половини 2010 рр. припинили свою діяльність понад 230 приватних компаній. Проте згодом ділова активність поновила, почали відкриватись нові компанії. Станом на 2014 р. у Сан-Маріно діяли і були присутні 5,1 тис. компаній

Рівень життя Сан-Маріно приблизно відповідає рівню життя в найбагатших регіонах Італії. Сан-Маріно має один із найнижчих рівнів безробіття в Європі – 2,68 % у 2009 р., проте у 2014 р. він склав 6,7 %.

УКРАЇНСЬКО-САН-МАРИНСЬКІ ВІДНОСИНИ З 1991 р.

Двосторонні відносини між Україною та Сан-Маріно були встановлені 30.10.1995 р. Ця дата є й датою офіційного визнання двох держав.

Протягом останніх років двостороннє співробітництво між Україною та Республікою Сан-Маріно спрямовується, перш за все, на розвиток торговельно-економічних від-

носин, підвищення рівня та інтенсивності політичного діалогу, активізацію гуманітарних контактів. Окремою темою двосторонніх відносин є становище українських громадян, які працюють в Сан-Маріно.

У сфері економічного співробітництва між Україною та Республікою Сан-Маріно напруцьована добра договірна база.

Так, 25.06.2004 р. між Україною та Республікою Сан-Маріно було підписано Угоду про торгівлю та економічне співробітництво, а 13.01.2006 р. уряди України і Республіки Сан-Маріно підписали Угоду про сприяння і взаємний захист інвестицій, що відкрила нові можливості в торговельно-економічній співпраці між двома країнами.

У 2009 р. між Державним комітетом фінансового моніторингу України та Агентством фінансової розвідки Республіки Сан-Маріно був підписаний Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в сфері обміну фінансовою інформацією, пов'язаною з відмиванням коштів та фінансуванню тероризму. З 2005 р. для громадян Республіки Сан-Маріно діє безвізовий режим в'їзду на територію України.

За даними Держстату України, обсяги двостороннього зовнішньоторговельного обороту (товарами і послугами) між Україною і Сан-Маріно склали у 2005 р. 5,3 млн дол. США, (експорт – 4,9 млн, імпорт – 431 тис.), у 2006 р. – 2,3 млн, у 2007 р. – 2,2 млн, у 2008 р. – 1,9 млн, у 2009 р. – 2,9 млн, у 2010 р. – 1 млн, у 2011 р. – 1,9 млн, у 2012 р. – 2,3 млн, у 2013 р. – 3,1 млн, у 2014 р. – 3,5 млн у 2015 р. – 4 млн, у 2016 р. – 4,1 млн (експорт – 3,4 млн, імпорт – 704 тис.).

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СПАДЩИНИ

У 2008 р. історичний центр Сан-Маріно та гора Монте-Тітано були включені до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО як «свід-

чення спадкоємності вільної республіки з часів Середньовіччя».

Три вежі Сан-Маріно – середньовічні будівлі на трьох вершинах гори Монте-Тітано. Вежі-фортеці є символом свободи країни, зображені на прапорі і гербі країни, їх зображення також карбуються на сан-марінських монетах євро. Гуаїта – найстаріша вежа, збудована як в'язниця в XI ст. Друга вежа – Честа – збудована в XIII ст., знаходиться на найвищій точці Сан-Маріно (750 м над рівнем моря). 1956 р.

у вежі був відкритий музей старовинної зброї. Третя вежа – Монтале – збудована в XIV ст.

Базиліка Сан-Маріно – головний храм міста Сан-Маріно. Збудований у 1838 р. на місці церкви IV ст., яку через її старість знесли.

Палаццо Публіко (Народний палац) – резиденція урядових органів Сан-Маріно та мерії міста, побудована в стилі середньовічних італійських палаццо у 1884–1894 рр. архітектором Франческо Аддзуррі на місці старої урядової резиденції.

Електронні джерела:

Сайт Республіки Сан-Маріно <http://www.visitsanmarino.com>

Сайт Великої Генеральної ради <http://www.consigliograndeegenerale.sm>

Сайт Регентів республіки <http://www.reggenzadellarepubblica.sm>

Сайт голови уряду Сан-Маріно: <http://www.esteri.sm>

Сайт офісу інформатики, технології, статистичних даних Республіки Сан-Маріно: <http://www.statistica.sm>

Література:

Storia illustrata della Repubblica di San Marino. – San Marino, 1985. – Vol. 1–3. – 994 p.

Il territorio e la gente della Repubblica di San Marino, Secoli XIV–XIX / a cura *Anselmi S.* – San Marino, 1993. – 282 p.

Дахин В. Н. Республіка Сан-Маріно. – М., 1989. – 64 с.

Cardinali M. S. Marino and his history. – Milano, 1986.

Aebischer P. Saggio sulla storia di San Marino. – San Marino, 1980. – 159 p.

La Tradizione politica di San Marino: dalle origini dell'indipendenza al pensiero politico di *Pietro Franciosi* / a cura di *Elisabetta Righi Iwanejko.* – Ancona, 1988. – 613 p.

Нестеров А. Г. Республіка Сан-Маріно перед вызовами XXI века // Россия и государства Апеннинского полуострова на современном этапе. – М., 2012. – С. 99–107.

А. Г. Бульвінський